

עולם ההלכה

מכון סמיכה
נייש ככל אחד
נורם הלכה

י"ז מר-חשוון תשפ"ו

שבת קודש פ' וירא

גיליון מ"ו

עולם התשובה

לקט שאלות ותשובות

עולם הברכה

ראש ישיבתנו הרב מנחם מענדל פרעמקאט רב ומו"ץ בניו הייבן

ברכת שלא עשני אשה

שאלת המלומדות

אחת מברכות השחר שמברכים בכל יום היא ברכת "שלא עשני אשה". ועל ברכה זו נתקשו בה יראים וכן שלמים במשך הדורות מה זה ועל מה זה לברך על שלא נעשה אשה. ראה, לדוגמא, מה שסיפר הרב יששכר תמר, בספרו עלי תמר על ירושלמי מסכת ברכות (פרק ד הלכה ד), וזה לשונו: "שמעתי שהרבנית המלומדת והחכמה בתו של הגר"י מהמבורג, ואשתו של הרב רב מנחם מליסקא, ואמו של הגה"ק מרופשיץ, שאלה לבעלה הרב, האם השואב מים מהבור הזה חשוב יותר ממני שמברך שלא עשני אשה."

ועל דרך זה סיפר הגר"ב אפשטיין במקור ברוך (חלק ד פרק מו סעיף ג עמוד תקפ"א) על דודתו מרת רניא בתיה אשתו [הראשונה] של הנצי"ב. וזה לשונו: "וכמה היתה נפשה מרה לה לדודתי, כפי דבריה כפעם בפעם אשר כל איש נבוב ובער, כל נבזה ושפל, אשר גם פירוש המלות כמעט זר לו, אשר כל היום לא יהן לעבור על מפתן ביתה בלא נטילת רשות ממנה בכובד ראש בעונה וצניעות רבה - ההוא לא יצר לו בכל זאת לקרוא באזניה בגאון ונאוה ובנפש רחבה את הברכה "שלא עשני אשה". ויותר מזה, מוסר שדי הוא (כה היו דבריה), כי בברכו זה, עוד חובה עליה לענות אמן אחריו, וכח מי יכיל (חתמה דבריה בעגמת נפש עמוקה) להכיל חותם קלון וכלמה נצח זו לנשים."

לאור זאת, ראיתי להתעמק קצת בטעם ברכה זו וביאורה. ומתוך הדברים, לבאר גם אם על הנשים לברך ברכה אחרת במקום זה, ובאיזה נוסח תברכנה.

מקור הברכה ושני פירושיה

ונתחיל במקור ברכה זו, והוא במסכת מנחות (מג, ב): "תניא היה רבי מאיר אומר חייב אדם לברך שלש ברכות בכל יום, ואלו הן, שלא עשני גוי, שלא עשני אשה, שלא עשני בור. רב אחא בר יעקב שמעיה לבריה דהוה קא מברך שלא עשני בור, אמר ליה כולי האי נמי. אמר ליה, ואלא מאי מברך, שלא עשני עבד, היינו אשה. עבד זיל טפי."

רש"י מביא ב' פירושים בביאור השקלא וטריא שבין ר' אחא בר יעקב ובנו, ואלו הם:

הראשון: "כולי האי נמי, דמשבח עצמו שאינו עם הארץ. היינו אשה, דאשה נמי שפחה לבעלה כעבד לרבו. זיל טפי, אפילו הכי מזולזל העבד יותר מן האשה."

השני: "כולי האי נמי, בשלמא עובד כוכבים ואשה הואיל ולא בני מצוה ניהו שפיר מברכת, אלא בור בר מצוה הוא. היינו אשה, דלענני מצות אשה ועבד שווין דגמרינן לה לה (חגיגה ד, א). זיל טפי, כלומר זיל והוסיף וביךך שלא עשני עבד כדי להשלים."

והנה שני פירושים אלו חלוקים הם בעצם ביאור ברכת שלא עשני אשה, וגם בטעם אמירתה. וטעם אידך שתי הברכות ג"כ תלוי בב' פירושים אלו. ונציע כאן ביאור שני הפירושים:

פירוש הראשון: בנו של רבי אחא בר יעקב בירך שלא עשני בור כדי לשבח לבוראו על כך שאינו עם הארץ אלא ת"ח. ואביו גער בו שאין לו להתנאות כל כך. ואמר לו לאביו, ואלא מאי נברך, אם שלא עשני עבד, הלא אין הוספה בזה יותר מבאשה שהרי שניהם משועבדים - האשה לבעלה, והעבד לאדונו. ועל זה השיב לו אביו, שעם כל זה בירך שלא עשני עבד משום שהעבד גרוע יותר מאשה.

פירוש השני: בנו של רבי אחא בר יעקב בירך שלא עשני בור לשבח על כך שלא נברא כבור שאינו זהיר במצוות. והעיר לו אביו שאין לו לברך כן, שכלפי חיוב חיובו במצוות הוא ובור שווים. דאילו על מה שהוא מקיים יותר מצוות מן הבור, זה אינה בגזירת הקב"ה שהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, אלא בבחירתו של אדם ועל זה אין ראוי לברך. ושאל לו בנו, אלא מאי יברך, שלא עשני עבד, הלא אינו מוסיף כלום על אשה, ששניהם שווים בחיוב המצוות. והשיב לו אביו "זיל טפי", פירוש, "לך והוסיף". כלומר, אעפ"כ בירך שלא עשני עבד, בנוסף לשלא עשני אשה כדי להשלים שלש הברכות.

אם מברכים על המצוות או על החירות

הא למדת, לפירוש הראשון, יסוד אלו שלש הברכות הוא הודאת האדם לבוראו על מעמדו בעולם שהוא בן חורין, ולא כאותם המשועבדים לאחרים, כגון עבד ואשה, שהם כפופים לבעליהם. וכן ברכת שלא עשני גוי, לפי דרך זה, מתבאר ע"פ מאמרם ז"ל במסכת אבות (פרק ו משנה ב) "אין בן חורין אלא מי שעוסק בתורה".

אבל לפירוש השני, יסוד הברכות הוא הודאת האדם על שהתחסד הקב"ה עמו ונתן לו את תורתו, וחייבו בתרי"ג מצוות, ולא עשאו כנשים ועבדים הפטורים ממצוות המצוות, וכל שכן כגוי שאין לו אלא שבע

Hosting Non Religious Guests

Rabbi M.M Prescott Rosh Yeshiva Machon Smicha

Often, we invite not-yet frum guests for our Shabbos meal in the hope that the experience will draw them closer to Yiddishkeit. My concern is about serving food to an individual who will not make a bracha or wash for netillas yadayim. Is this forbidden under lifnei iveir?

Causing someone else to stumble in an aveirah is indeed lifnei iveir, which is an issur de'oraysa, (even if the aveirah committed is only m'd'rabanan^[1]), but may not be applicable here. Another concept, called mesaye' a l'yedei ovrei aveirah, though debated, is more relevant to your case.

For something to fall under lifnei iveir, it must be that the potential transgressor cannot access the aveirah without the help of the assistor. The Gemara's example is when someone stands on one side of a river and cannot reach the davar ha'assur on the other side without assistance.^[2] In your case, however, this does not apply since your guest would be committing the same aveirah at home.

The question then becomes whether there is an issur d'rabanan against assisting a transgressor in situations where lifnei iveir does not apply. The Rosh^[3] (based on Tosafos) holds that Chazal forbade any assistance in a transgression, even something as simple as passing an item, even if the item was accessible regardless. But the Mordechai^[4] argues that assistance is not forbidden when the aveirah is otherwise accessible.

The Rama^[5] cites both opinions but seems to lean toward the stringent view of the Rosh. However, he does not clearly rule that way, leaving room for leniency in cases of need.^[6] Your case is certainly a case of need, given the importance of drawing people toward Torah and Mitzvos.

However, the Mechaber in Hilchos Shabbos^[7] brings the Rosh's opinion l'halacha when he rules that it is forbidden for someone to accept an object that his friend has brought in from reshus harabim, even though the transgressor could simply drop the item on the floor to commit the aveirah.^[8] The Alter Rebbe echoes this ruling in his Shulchan Aruch^[9], which brings us back to the question: What is the basis for inviting non-religious guests to a meal?

Fortunately, we're not alone on this issue; over the generations these cases have emerged in various contexts, and multiple approaches have been proposed.

Continues on page 4

[1] כך דקדק בשו"ת פני" (ח"מ סימן ט) מדברי הרשב"א. וע"ע מנח"ח מצוה שכב (אות ב).
[2] מס' עבודה זרה (ו, ב).
[3] מס' שבת (פרק א סימן א).
[4] מס' עבודה זרה (רמז תשעה) לענין מירת בגדי הכומרים.
[5] יו"ד סימן קנא סעיף א.
[6] כך דקדק בשו"ת חוות יאיר (סימן קפה) מלשון הרמ"א.
[7] סימן שמו סעיף א.
[8] ועיין שם במג"א שמפרש שהוא מטעם מסייע.

מצות בני נח.

פירושו השני הוא המוסכם בראשונים

וכפירוש הראשון של רש"י, כן מבואר ברבינו מנוח (על רמב"ם הלכות תפלה פרק ז הלכה ו) שבהעתיקו לנוסח ברכה השנייה, כתב "שלא עשני עבד לבריות". וגירסה זו מתאמת רק לפירוש הראשון הנ"ל, שמשבח על שאינו משועבד לאחר, דאילו לפירוש השני מה ענין לומר "לבריות", די לומר "עבד" לבד. [ועיי"ש עוד שמבאר שאלו הברכות נתקנו כדמות התראה על האדם שלא יתערב עם שלש אלה, וירחק דעתו מהם.]

אמנם כשתעיין בפוסקים תראה שפירוש הא' יחידאה הוא, כי בזולת לרבינו מנוח, לא נמצא לו חבר בדברי הראשונים. ואדרבה, מחיבורי הראשונים נראה שפירוש השני הוא המוסכם אצלם, והכי אזלי סוגיין דעלמא.

וכמו שכתב הראב"ן בפירוש התפילה שלו זה לשונו: "שלא עשאני אשה שאינה בכלל המצוות, ואין לה שכר כל כך".

וכן כתב האבודרהם בפירוש התפילה שלו, והוא משלב פירוש א' עם פירוש הב' שאימת בעלה עליה הוא מנגד לקיום המצות שלה. זה לשונו: "שלא עשני אשה, מפני שאינה מצווה במצות עשה שהזמן גרמא, כמו שפירשנו בהקדמת הספר הזה. האיש דומה לפועל שנכנס לשרה חבירו ונטעה ברשות, והאשה דומה לנכנס שלא ברשות. ועוד שאימת בעלה עליה ואינה יכולה לקיים אפילו מה שנצטווה".

וכן מצינו בארוחת חיים (הלכות מאה ברכות אות ו), דתפס לעיקר פירוש הב', אף שמרכיב עמו פירוש הא', זה לשונו: "שלא עשני כותי שפטור מן המצוות. וכמו כן עבד ואשה ועל זה מברך על שלשתו, ומברך על כותי תחילה מפני שעבד ואשה שייכי בקצת מצוות. ואומר עבד קודם לאשה משום דעבד זיל טפי".

וכן נמצא מבואר בתוספתא במסכת ברכות (פרק ו הלכה כג) שאלו הברכות הם שבחים בענין חיוב המצוות. וכן בירושלמי שם (פרק ט הלכה א):. והכי גרסינו שם: "תני רבי יהודה אומר שלשה דברים צריך אדם לומר בכל יום כו' ברוך שלא עשאני בור, שאין בור ירא חטא, ברוך שלא עשאני אשה, שאין האשה מצווה על המצוות".

ועל דרך זה הלך הטור (או"ח סימן מז), אלא שהרכיב קצת ב' הפירושים יחד, דעיקר פירושו כפי' השני, אך מפרש "זיל טפי" כפירוש הא'. זה לשונו: "צריך לברך ברוך א"י אמ"ה שלא עשני עו"ג, שצריך ליתן שבח והודאה למקום שברח בנו מכל העו"ג וקרבו לעבודתו. ברוך א"י אמ"ה שלא עשני עבד, אע"פ שמברך שלא עשני אשה שגם היא אינה חייבת במצות עשה שהזמן גרמא, צריך לברך שלא עשאני עבד שהוא גרוע טפי".

וכן ביאר דבריו הבית יוסף (סימן מז), וזה לשונו: "פירש רש"י היינו אשה, דלענין המצוות אשה ועבד שוין דגמרינן לה לה מאשה. זיל טפי, אפילו הכי מזולל העבד יותר מהאשה".

וכענין הזה כתוב בפירוש התפילות והברכות לרבינו יהודה ב"ר יקר, מרבתי של הרמב"ן (חלק ב ד"ה שלא עשני אשה). פתח שם בביאור טעם הברכה, "שאשה אינה חייבת בכל המצוות", כפי' השני של רש"י. אך בהמשך דבריו כתב על דרך טעם הראשון שהביא בשם המדרש, "אע"פ שהתינוק יוצא ממעי אמו מולולך ומצ"ל רייו, הכל מנשקין אותו והכל מחבקין אותו ביותר כשהוא זכר". ומביא עוד מבראשית רבה, "אין חביב להקב"ה אלא זכר". ומסיים בדברי חז"ל (קידושין פב, ב) "אוי לו למי שבניו נקבות". אך דברים אלו לא נאמרו שם בתור ביאור הברכה אלא להרחבת הדיבור. רק עיקר הברכה על החיוב המצות.

הרי לפנינו שהפירוש המוסכם בפי הראשונים הוא כדעת התוספתא והירושלמי, יש מברכות ברכה היא על שנתחייב בכל המצוות בניגוד לאשה שלא נצטוותה בכלן, וכפירוש השני של רש"י. והגם שיש מן הראשונים שהרכיבו גם כוונת אחרות כדרך פירוש הראשון, מ"מ תפסו לעיקר את טעם התוספתא והירושלמי.

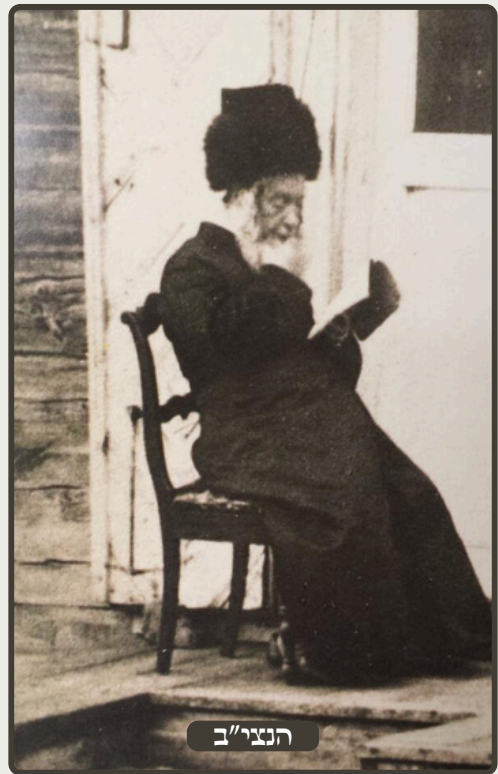
ברכת שעשני כרצונו

נהגו נתבאר בסימן הקודם דלפי משמעות הגמרא יש הקפדה מיוחדת שכל אחד יברך שלש ברכות אלו בכל יום. ועל כן יש לדון אם על האשה לברך ברכה אחרת במקום "שלא עשני אשה" להשלמת שלש הברכות. וכהיום, כבר נהגו רבים מנשי עמינו לברך "שעשני כרצונו" במקומה, וכן נדפס בכמה סידורים. אך מנהגים שונים יש באמירתה, יש מברכות בשם ומלכות ויש בלא שם ומלכות. ויש גם אותן שמדלגות ברכה מזל וכל.

ומעתה חלה עלינו חובת ביאור ברכה זו "שעשני כרצונו".

בימי התלמוד והדורות שלאחריו לא היו הנשים נוהגות לברך ברכה אחרת במקום "שלא עשני אשה". כך יש ללמוד ממה שלא מצינו בגמ' שום נוסח בשביל הנשים במקום נוסח האנשים. וכן נמצא מפורש בדברי הגאונים (שו"ת הגאונים, שערי תשובה סימן שמה), וזה לשונו: "דבנו החסיד ז"ל, אשה לא תברך ברכת המזון להוציא אחרים ידי חובתן אע"פ שהיא מחוייבת כו' וכן האשה מחוייבת לברך אותן ברכות הנותן לשכני ביהוה כו' ותדלג שלא עשני אשה וכיוצא בהן, דהא לבטלה איה".

מדלא הזכיר ברכה אחרת במקומה, משמע דס"ל שאשה מדלגתה לגמרי.

הנצי"ב

אולם כבר בחיבורי הראשונים, כמו הטור (או"ח סימן מז) והאבודרהם (הלכות ברכת השחח), הובאה ברכה זו. וזה לשון הטור: "נהגו הנשים לברך שעשני כרצונו. ואפשר שנוהגים כן שהוא כמי שמצדיק עליו את הדין על הרעה".

אם הברכה על הרעה או על הטובה

נתבאר למעלה שברכת "שלא עשני אשה" הוא ברכת השבח על שזכה להיות מחוייב בכל המצוות. ועל פי זה יש לברר מאיזה סוג ברכה היא ברכת "שעשני כרצונו".

והנה מדברי הטור והאבודרהם הנ"ל למדנו שברכת "שעשני כרצונו" איננה ברכת השבח, אלא היא ברכה על הרעה כמו שאמרו חז"ל (ברכות נד, א) "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה". והברכה קאי על ענין חיוב המצוות כמו לאיש, אלא שהאשה מברכת בה על הרעה שלא זכתה להיות מחוייבת בכל המצוות.^[1]

אבל מדברי ה"ט"ז (שם סק"ד) מבואר שגם ברכת "שעשני כרצונו" ברכת השבח היא, שיש מעלות בבריאת האשה והיא מברכת על אלו המעלות. אלא שהאיש מברך "שלא עשני אשה", לפי שמעלתו יתירה על של אשה. ומכל מקום ברכת האשה היא על המעלות שלה.^[2] וכתב שזה נרמז בברכת האיש שנתקנה בלשון שלילה, "שלא עשני אשה". דאילו יאמר "שעשני איש" היה במשמע שאין בבריאת אשה שום מעלה. אלא אומר "שלא עשני אשה", כלומר שלא עשה מעלותיו כשל אשה אלא כשל איש, כי הוא לא נצטרך לאותה מעלה של אשה. וזה לשונו: "וי"ל דרצו להורות בזה, שלא יטעה האדם לתלות ח"ו חסרון בבריאת האדם, על שבורא עכו"ם וכן בבריאת אשה וכו', וכ"ש באשה וכו' הוצרך להזכיר שיש מעלה גם בבריאת אשה, אלא שהוא לא ניצטרך

לאותה מעלה. ונראה לי עוד מה שהנשים מברכת שעשני רצונו דברכה זו אינה בגמרא, ולמ"ש ניחא דהא חזינו אפילו בברכת האיש שיש מעלה בבריאת האשה, ע"כ שפיר חייבת היא לברך על מעלה שלה, כנ"ל נכון".

ועד"ז כתב ההפלאה במסכת כתובות (ה, א), שברכת שעשני כרצונו ברכת השבח היא. לפירושו, האשה מברכת להקב"ה שנברא גופה בשלימות בפני עצמו, כפי שהיה רצון הקב"ה בתחילת הבריאה לברוא שנים, ולא כדרך בריאת חוה שנבראת מלקיחת צלעו של אדם. וזה לשונו: "דאף שבתחלה נבראת מצלעו, נעשה מזה תיקון לדורות שתולד בפני עצמה בשלימותה כמו שעלה ברצונו במחשבה תחלה. ונראה שעל זה תקנו לנשים לברך שעשני כרצונו, רצה לומר, שנעשית בשלימות כפי שעלה ברצונו בתחלה".

והנה הגם שה"ט"ז נוטה מפירוש הטור והאבודרהם בברכת "שעשני כרצונו", נראה דודאי מודה לעיקר הנחתם שהברכה מרמזת על מה שמעלת האשה פחותה משל איש בעבור שאינה בת חיובא כאיש. כי אין סברא לומר שיפרש להיפך ממש מדברי הראשונים מבלי להזכירם. אלא גם ה"ט"ז מפרש כדבריהם, אלא בא לפרש דלשון הברכה מורה גם על מעלות האשה בעוד שהיא מברכת על הרעה. ודבריו מתאימים עם דברי הטור בהוספת נופך משלו. ואפשר להעמיס כן גם בדברי ההפלאה.

פירושי הברכה

וראה עוד בישועות יעקב (על השו"ע סימן סו ס"ק ה) שגם הוא מפרש ברכת "שעשני כרצונו" באופן שבח, ומפרש את לשון "כרצונו", שבניגוד לבריאת האיש, שבו נמלך הקב"ה תחלה במלאכיו (עיין פרש"י בראשית א, כו), בריאת האשה היתה ברצון הקב"ה לבדו, ולא נמלך בה הקב"ה במלאיאל שלו.

ועיין בספר מעבר יבוק (סוף פרק טו משפתי צדיק) שהביא פירוש ברכה זו על דרך סוד, זה מקצת לשונו: "וצוה רשב"י בפרשת ויקהל (עי' בראשית מח, ב) כי תתפלל האשה בעת הדלקתה נר של שבת על חיי בעלה ובניה שיזכו לתורה אור ובפרשת תרומה (דף קסו, א) זירז לצורך תיקון גבוה שהאיש יעסוק בתורה לאור נר של שבת כי נשי בההוא עלמא זכיין בבניהו ובעלייהו. וכבר נשאל מר' אליעזר לרשב"י נשי בההוא עלמא מה, והעלה אותן הרבה. והמבין מה שאמרו על פסוק אני ישנה (שיר השירים ה, ב) שהמלכות אומרת אני שניה לחכמה בסוד זו פרצופין שהיו בה ובניה נתגלו בסוד י"ד בדמות חותם המתהפך ועוד עליית ת"ת ומלכות עד הכתר יבין סוד ברכת הנשים בבוקר שמברכות שעשאני כרצונו כו'".

ברכת שלא עשני בהמה

מעניין לציין מה שהביא הלקט יושר (אורח חיים עמוד ח מהדו' מכוו"ם) בשם רבו בעל תרומת הדשן, שלדעתו הנשים מברכות "שלא עשני בהמה" במקום "שלא עשני אשה"^[3]. וכך היתה אמו של התרומת הדשן נוהגת. וזה לשונו: "אשה אומרת במקום שלא עשני אשה שלא עשני בהמה. אבל שמעתי מאשה שאומרת במקום שלא עשאני אשה, שעשאני כרצונו. וכן מצאתי באו"ח בסימן מ"ו ז"ל, ונהוג הנשים לברך שעשאני כרצונו וכו' וכמדומה לי שלא הודה לה הגאון זצ"ל, כי אמו של הגאון זצ"ל הקדושה בגזרת אושטרין הי"ד היתה אומרת שלא עשאני בהמה, עד כאן זכורני. מצאתי בספר אחד (פירוש הריקנאטי שמות כב, ז) ז"ל, ושמה כי בזה נחלקו רבותינו ז"ל במנחות (לפנינו ליתא) אם יש לברך שלא עשאני בהמה, דו"ק".

ואפשר סברת התרומת הדשן שהעדיף ברכת "שלא עשני בהמה" על ברכת "שעשני כרצונו", לפי שסובר שהנוסח צריך להיות דוקא בלשון שלילה כמו שכתבנו בשם האחרונים טעמים על זה, ע"ש. ולכן הורה שטוב לה שתברך "שלא עשני בהמה" שהוא לשון שלילה מברכת "שעשני כרצונו" שהוא לשון חיוב.

אמנם מנהג זה לא התפשט כלל. ובעטם הדבר, ראה מה שכתב רבינו אשר בספר המנהגות (עמוד קמא, ד"ה עשני גוי), לפי שכבר נכללה הודאה זו בברכת "אלוקי נשמה" ובברכת "אשר יצר את האדם בחכמה", שבשתיהן מזכיר היותו נוצר במעלת אדם.

דעת הפוסקים לברך בשם ומלכות

מסתמית דברי הראשונים המעתיקים ברכת "שעשני כרצונו", נראה שלדעתם נשים מברכות אותה בשם ומלכות כדרך שאר הברכות. וכן מורי' דברי המחבר (בסימן מז סעיף ד), שכתב

[3] ומיקום הברכה, נראה שהיא נאמרת קודם "שלא עשני גוי".
 [4] וביישוב מנהג אשכנז, כתב המהרש"ל (בתשובות סימן סד, ובחי'דושי' לטור) שבני אשכנז באמת היו גורסין כן בגמרא, עיין שם שהאר"ך.

[2] יש לציין שיש איהו סידורים מסוף תקופת הראשונים ששם הנוסח לברכת האשה "שעשני אשה ולא איש". ואמנם גירסה זו אינה מתאמת כלל עם פירוש הטור, וגם לא עם פירוש ה"ט"ז וההפלאה.

[1] ראה דברי הגר"ש קלוגר (שו"ת האלף לך שלמה או"ח סימן עו) שנושא ונותן לפי סברא זו שמעלת האיש יתירה משל האשה, לגבי המחלוקת שהיתה בעיר צאנז אם מותר לשנות מקום שמתפללים שם אנשים לעזרת נשים, אי מקרי בזה משום הורדה בקדושה.

מבוך סמיכה – עולם הלכה נגיש לכל אחד

בסתם:"והנשים מברכות שעשני כרצונו."

וכן סתם השו"ע הרב (שם סעיף ד):"והנשים נהוגות לברך שעשני כרצונו, והוא כמו שמצדיק עליו את הדין על הרעה."

וכן הוא מנהג הרבה קהילות, וכן שמעתי בשם הגר"ח קניבסקי שהנשים תברכנה ברכה זו בשם ומלכות.

ברכה שאינה מוזכרת בתלמוד

אבל יש שפקפקו על אמירת ברכת "שעשני כרצונו" אחר שלא נמצאת בתלמוד. ודבריהם מיוסדים על דברי הרא"ש במסכת בכורות (הלכות פדיון בכור סימן א) שהביא שם דברי הגאונים שיש לברך בפדיון הבן, "ברוך א"י אמ"ה אשר קידש עובר ממעי אמו". והשיג עליהם על זה הרא"ש, וזה לשונו:ו"לא נהגו לברך הכהן ברכה זו בצרפת ובאשכנז, דלא מצינו שמברכין שום ברכה שלא הוזכרה במשנה או בתוספתא עלו בגמרא, כי אחרי סידור רב אשי ורבינא לא נתחדשה ברכה."

ודבריו הובאו להלכה בטור הלכות בפדיון בכור (י"ד סימן שה).

והרדב"ז בספרו מצודת דוד על טעמי המצות (סימן עד), בתוך משא ומתן באיסור לא תלבש אשה כלי גבר, מביא כלל זה לענין ברכת "שעשני כרצונו", וכתב שמטעם זה קרוב להיות ברכה לבטלה. וזה לשונו:תדע, שהרי אין האשה מברכת שלא עשאיני איש. וראיתי אותך מברכות שעשני כרצונו וקרוב להיות ברכה לבטלה כיון שלא נתקנה."

וכן הפרי חדש (על השו"ע או"ח סימן מו) השיג על הטור ומחבר, וכתב שלא לא תברך ברכה זו מטעם הנ"ל. וזה לשונו:ולי נראה שאינן מברכות אלא הב' ברכות ראשונות ותו לא, כיון דלא אשכחינן לה בגמרא דכולי האי הו"ל לפרושי וכו'. סוף דבר כל שמתקן נוסח ברכה שלא הוזכרה בתלמוד או מברך ברכה שלא נזכרה בש"ס, כגון מגביה שפלים או סומך נופלים וכיוצא, גוערין בו עד הכאה, ודלא כהב"ח ז"ל (ד"ה עוד). כן נראה לי."

וכן הרב מטה יהודה (על השו"ע שם, סוף אות י) הביא דברי הפר"ח, והסכים על ידו, וכתב:"והם דברים הנאמרים באמת, וכמ"ש מרן הב"י על ברכת הנותן ליעף כח, מאחר שלא נזכרה בתלמוד אין היה כח ורושת לשום אדם לתקנה."

הערוך השולחן (שם סעיף יא) ג"כ העיר על זה, וכתב שמנהג מקומו שאין הנשים מברכות אותה כלל, וזה לשונו:ונהי רבינו בסעיף ד' כתב שהנשים מברכות "שעשני כרצונו", וכן נדפס במקצת סידורים. והוא כעין הצדקת הדין שנבראת כך. אמנם בגמרא לא נזכרה ברכה זו, וכמודומי שלא נהגו לברכה האינדא."

השיטות שמברכות בלי שם ומלכות

יש אחרונים מכריעים שהנשים תברכנה ברכת "שעשני כרצונו" כמובא בראשונים, אך בלא שם ומלכות כיון שלא הוזכרה בתלמוד. ומהם: היעב"ץ בסידורו בית יעקב, החיד"א בעבודת הקודש - קשר גודל (סימן ה אות כג.), ספר חסד לאלפים (שם ס"ק ג). וגם הגר"ב אפשטיין במקור ברוך (חלק ד, פרק מו סעיף ג, עמ' תתקפא) כתב שמברכות בנוסח "ברוך שעשני כרצונו" בדילוג שם ומלכות.

וכן פסק הגאון רבי יעקב סופר בכף החיים (סמן מו אות מב), וזה לשונו:ויכן ב"שעשני כרצונו", נכון שלא תברך בשם ומלכות."

וגם הגר"ע יוסף יחיהו דעת ח"ד סימן ד) הכריע כן.

וראה עוד בבן איש חי (פרשת וישב סעיף י) שהלך בדרך הנ"ל, והוסיף, שטוב להו להרהר שם ומלכות בתוך הברכה, אך לא להזכיר בפה.

ובליקוטי מהרי"ח (ד"ה שלא עשני אשה) ג"כ חשש לזה, אלא שהעיד שבמקומותיו נתפשט המנהג לברך. ולכן הורה שהנשים תברכנה בשם ומלכות כמו המנהג. אך מהיות טוב, לאחר הברכה תאמרנה ברוך שם כבוד מלכותו כו'. וזה לשונו:"שעשני כרצונו כו' עיין בפרי חדש (שם) ובסידור היעב"ץ (שם) ובעבודת הקודש (קשר גודל סימן ה' אות כ"ג) דלא יברך ברכה זו [בשם ומלכות] כיון שיש נזכר בתלמוד ע"ש. והנה אם כי אין למחות בידו כי כבר נתפשט המנהג לברך, ויש להם על מה שעיסמכו כיון שהטור והשו"ע מביאין מנהגם, והוא נדפסה בכל הסידורין. מכל מקום נראה לפענ"ד דמהיות טוב שיאמרו אחר הברכה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד."

סתירת הפוסקים בדין ברכה שלא הוזכרה בתלמוד

ועדיין נשאר לנו ליישב שיטות הסוברים שמברכות בשם ומלכות, דהא קושיית האחרונים במקומה עומדת - הלא לא הוזכרה בתלמוד. ומה גם שהמחבר בעצמו כתב בסמוך (שם סעיף ו) גבי ברכת "הנותן ליעף כח" שאין לברכה לפי שלא נזכרה בתלמוד. וזה לשונו:י"ש נהוגין לברך הנותן ליעף כח, ואין דבריהם נראין."

ובבית יוסף (שם) מבאר הטעם, לפי שלא נמצא בתלמוד^[4]. וזה

לשונו:"עוד ברכה אחת יש בסידורי אשכנז "הנותן ליעף כח", ונתקנה על שאדם מפקיד נשמתו בערב וכו'. אף על פי שיש סמך יפה לברך ברכה זו, מאחר שלא נזכרה בתלמוד, איני יודע איך היה רשות לשום אדם לתקנה. ומצאתי שכתב האגור (הלכות ברכות סימן פז) שראה מקטרגים עליה מטעם זה, והרמב"ם וסמ"ק והרוקח לא הזכירוה, והכי נקטינן."

ובר מן דין, נמצאו דברי המחבר סותרים זה את זה, דכאן פסק שנשים מברכות "שעשני כרצונו" אע"פ שלא נמצאת בתלמוד, ואילו בשני סעיפים להלן גבי בברכת "הנותן ליעף כח פסק שאין מברכין ברכה שלא הוזכרה בתלמוד.

וסוגיא זו ארוכה מארץ מדה, והיא קובעת ברכה לעצמה, וכוונתי כאן רק ליישב הסתירה.

ויש לציין בהקדם שגם דברי האגור הנוגעים לכאן נראים סותרים אהדדי, שהרי בהקדמתו כתב האגור שמו הסתם דעתו מסכמת עם דעת הטור אך אינו משיג עליו. וזה לשונו:אמנם אל בעל הטורים שיתי מגמתי' כו' וכל מה שכתב אשר לא נפלו עליו חלוקה על הדרוש ההוא לא אכתוב ואעביר עליו, כי אין כוונתי לחזור מה שכתבו האחרים. אמנם בכל דרוש אשר נפל בו מחלוקת בו, אשים דברתי."

ומזה נשמע שהאגור מודה למה פססק הטור שהנשים מברכות "שעשני כרצונו", כי הוא לא השיג עליו מאומה. ואילו גבי ברכת "הנותן ליעף כח", שלא הוזכר האגור על הטור (כמו שהביא הב"י משמו) שלא לברך כיון שחלק בתלמוד. ומצאו דבריו סותרים זה את זה.

הברכה אחת היא

וליישב נראה, שברכת "הנותן ליעף כח" חלוקה מכאן, שמלבד מה שנוסח הברכה מחודש, כל מהות הברכה מחודשת, שתוכן הברכה הוא לשבח להבורא על שמפקיד נשמתו בידו ית' בלילה והיא עייפה, והוא ית' מחזירה לו חדשה ורוגעה, כמבואר בטור. ובתלמוד לא נזכרה שום מקור לברך על ככה. ודומה ממש לברכת "אשר קידש עוברי" בפדיון הבן שעליה התנגד הרא"ש.

משא"כ ברכת "שעשני כרצונו" איננה בעצמה ברכה מחודשת, אלא מכלל אותן שלש הברכות הנזכרות בתלמוד שמשבח בהן את בוראו על מעלתו ביחס לשאר בני אדם. ולכן אין ברכה זו מחודשת, אלא היא נוסח אחר במקום "שלא עשני אשה" הנאמר על ידי איש.

וכבר ייסד התשב"ץ (תשובות חלק ג, סימן רמז) שכל שינוי בנוסח הברכה נעין מטבע הנכון אין בכך כלום, והוא נחשב בכלל מטבע הברכה. לפיכך, יש להחשיב ברכת "שעשני כרצונו" בכלל ברכת "שלא עשני אשה" המוזכרת בתלמוד.

וכן נראה מבואר מדברי כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בלקוטי שיחות (חלק יב עמוד קן, הערה יב), וזה לשונו:"ומה שלא הביא הטעם האחר שבאגור (שם הובא בב"י או"ח סימן מז) דמברכות מכיון דרשאות ללמוד תושב"כ [דהמלמד את בתו כו' זהו בתושבע"פ אבל לא בתושב"כ] י"ל : א) מצד הדוחק שבזה, דלשון הברכה [לעסוק [בדברי תורה]] משמע ותושבע"פ כמו"ש האגור שם בעצמו. ומי"ש מ"מ"י אין לענות מטבע הברכות" צ"ע דהרי מצינו ברכה בנוסח מיוחד לנשים ועי"ד הברכה שעשני כרצונו" (שו"ע אדה"ז הלכות ברה"ש סימן מו סעיף ד) כו'."

מבואר מזה שברכת "שעשני כרצונו" איננה חדשה, אלא נוסח אחר שבביל הנשים תחת נוסח "שלא עשני אשה".

מנהג חב"ד

מצינו דעות שונות על מנהג חב"ד. ראה קובץ יגדיל תורה (חלק לג סימן ג נ עמוד קח, חלק לד סימן פו עמוד קעו, חלק לה סימן קלד עמוד רמח חלק, וחלק לו סימן קנו עמוד שיג) שיש טוענים שמכיון שלא הוזכרה ברכה זו בסידור רבינו, מוכח שלדעתו אין האשה מברכתה. אך יש שדחו דבריהם ואומרים שמנהגינו לברך. וכן מצינו אצל המשפחות שהיו קרובים לבית הרב שנשיהם ברכות. ומה עוד שרבינו בעולחנו כתב כדעת המחבר שהנשים מברכות. וזה שרבינו אינו מביאה בסידורו, אינו ראייה שכמה מקומות שרבינו משמיט הלשון נקבה.

שלא עשני גויה ושפחה

הואיל ואתא לידן מנהג הנשים בברכת "שלא עשני אשה", נראה להביא מה שדנו הפוסקים על הנשים בשאר הברכות: שלא עשני גוי, ועבד. והדיון, אם האשה תשנה את הנוסח מלשון זכר (גוי ועבד) ללשון נקבה (גויה ושפחה).

היעב"ץ כתב שהנשים אין לברך בלשון זכר אלא עליהן לשנות הנוסח כנ"ל. וכיון שאין מברכות כנוסח המפורש בתלמוד, צריכות לברך בלי שם ומלכות. וכמו שהבאנו למעלה לענין ברכת "שעשני

כרצונו".

וכן כתב הגאון הרב דובער קרטיק בספרו פתחי עולם (הגהות על השו"ע שם ס"ק יז) בשם ספר עולת שבת. ודבריו הובאו גם בכף החיים (שם), וזה לשונו:"אמנם בספר עולת שבת כתב שהאשה תברך שלא עשני גויה שלא עשני שפחה בלא שם ומלכות מאחר שלא נזכר בגמרא, וכן שעשעני כרצונו נכון שלא תברך בשם ומלכות, עכ"ד."

לאידך, יש שיטות שאף שמשנות הנוסח ללשון נקבה, מברכות בשם ומלכות. כן פסק מרן החיד"א בעבודת הקודש - קשר גודל (סימן ה אות כב). וזה לשונו:"נשים מברכות שלא עשני גויה שלא עשני שפחה בשם ומלכות, אחרונים כסי' מ". ודלא כהרב יעב"ץ בסידורו שכתב בלא שם ומלכות."

גם מדברי הפרי חדש (שם.) משמע כן. וכן כתב הבן איש חי (עוד יוסף חי, פרשת וישב אות מ) שפשט המנהג שהנשים מברכות "שלא עשני גויה" ו"שלא עשני שפחה" בשם ומלכות, עיי"ש. וכן הוא בסידור פתילת החדש (דיני ברכות של שחר אות יז). וסוברים שזה שהנוסח משתנה בין זכר לנקבה אין בכך כלום, וכדרך שכתבנו למעלה (בקטע ד"ה ישוב המברכים בשם ומלכות) גבי ברכת "שעשני כרצונו".

אמנם מסתימת הטור והמחבר יש ללמוד שסוברים שמברכות בלשון זכר. שרק בברכת "שלא עשני אשה" הזכירו שאשה תשנה הנוסח, ואילו בשאר הברכות סתמו. וסתמם כפירושם שברכתן שוה לאנשים, גם בשם ומלכות. וכן ראיתי שדקדק הגר"ש וואזנר (שו"ת שבט הלוי חלק י סימן ח). וכך נהוגים קהילות האשכנזים. וכן שמעתי בשם הגר"ח קניבסקי שהנשים אין להן לשנות הנוסח ללשון זכר.

סיכום הדברים

א. מברכים בכל יום "שלא עשני אשה" כדאיתא בגמרא ופוסקים.
ב. רש"י מביא ב' פירושים ביתרון האיש על האשה: הא' לפי שאינו משועבד לאחרים. הב' לפי שחייב בכל המצוות. והפירוש הב' הוא המוסכם בראשונים ופוסקים. ויש שם הראשונים שמרכיבים שני הפירושים יחד, אך עיקר כוונתם כפי' הב'.

ג. הטור והאבודרהם כתבו שנשים מברכות שעשני כרצונו במקום שלא עשני אשה. [יש שכתב שהנשים מברכות "שלא עשני

בהמה" (לקט יושר בשם תה"ד)], אך אין המנהג כן.]

ד. הטור והאבודרהם פירשו ברכת שעשני כרצונו שהיא ברכה על הרעה. אך מדברי ה"ט"ז וההפלאה נראה שהיא ברכת השבח, שאין מברכות בה על הרעה אלא על מעלותיה. אך נראה שמודים לדברי הטור והאבודרהם בעיקר הברכה, רק שנרמז בתוכה גם מעלות האשה.

ה. מסתימת הטור ומחבר משמע שמברכות שעשני כרצונו בשם ומלכות, וכן איתא בשו"ע הרב.

ו. אך רבים מן האחרונים פקפקו על אמירת ברכה זו מפני שלא נזכר בתלמוד (רדב"ז, פרי חדש, מטה יהודה, ערוך השולחן),

ז. יש הרבה שכתבו מטעם הנ"ל שמברכות בלי שם ומלכות (יעבץ, חיד"א, חסד לאלפים, מקור ברוך, כף החיים, יחווה דעת, בן איש חי).

ח. יישוב דעת הסוברים לברך בשם ומלכות, שברכת שעשני כרצונו איננה מחודשת אלא היא במקום ברכת שלא עשני אשה המוזכרת בתלמוד, וכן מבואר בדברי כ"ק אדמו"ר זי"ע בלקוטי שיחות. ובזה מיושבים סתירת המחבר והאגור שהורו שלא לברך הנותן ליעף כח מפני שלא נזכר בתלמוד ואפ"ה הביא ברכת שעשני כרצונו.

ט. י"א שמנהג חב"ד שאין מברכות בשם ומלכות כיון שלא הוזכרה בסידור רבינו. אך לפי הנראה המנהג לברך בשם ומלכות כמו שנפסק בשו"ע הרב.

י. יש אומרים שנשים משנות נוסח שלא עשני גוי ועבד ללשון נקבה - גויה ושפחה. וגם משהיה אותן בלא שם ומלכות (יעב"ץ, פתחי עולם, כף החיים).

יא. אחרים פסקו שמברכות אותה בשם ומלכות בשינוי ללשון נקבה (פרי חדש, בן איש חי).

יב. מסתימת הטור ומחבר משמע שמברכות בלשון זכר. וכן דקדקו השבט הלוי והגר"ח קנייבסקי. וכן מנהג קהלות אשכנז.

The Shach^[10] highlights a crucial difference between lifnei iver and mesaye'a. In the case of lifnei iver, it does not matter what the transgressor's background or standing is; enabling someone to stumble is forbidden. However, regarding mesaye'a, if the transgressor is indifferent about committing an aveirah, it is not assur to assist him. The Shach's examples are cases where the transgressor is either not Jewish or is a mumar, but the Dagul MeiRevavah^[11] extends the idea to any case where the aveirah is being committed by the transgressor b'mezid.

This can be applied in your case, since your guest knows that he's disregarding netillas yadayim and brachos and is thus a meizid. Rav Moshe Feinstein^[12] applied this reasoning to permit similar cases brought to him. However, the Alter Rebbe disagrees with the Shach and rules that the issur of mesaye'a applies even when the transgressor is a mumar, bringing us back to our question.

Another idea is offered by the Toras Chesed of Lublin^[13], who was asked about a similar situation by a frum innkeeper serving non-frum customers who eat without netillas yadayim and brachos. He distinguishes among types of issurim d'rabanan,

arguing that mesaye'a pertains only when the object itself is inherently forbidden (e.g. bishul akum food). But here, the food itself is permissible; the only issue is that the guest hasn't fulfilled his obligations regarding netillah and bracha. Chazal never prohibited mesaye'a in such a context.

Another justification is mentioned by Rav Shlomo Zalman Auerbach^[14], who suggests that withholding food from one's guest could cause the guest to resent religious Jews, which is a far worse aveirah than eating without netillah and bracha. So, by feeding him, you are not fostering aveirah, in fact you are likely preventing it. However, this reasoning only applies b'dieved - once he had already been invited, but it does not allow creating the situation l'chatchilah by inviting him over.

Rav Shmuel Vosner^[15], building on this idea, goes a step further. He says that one can even invite the guest over, as staying home might lead him to eat maachalos assurah that are assur m'deoraysa. The invitation is essentially saving him from committing worse aveiros and thus not considered aid to aveirah.

An additional heter mentioned is based on the Rama^[16], who permits serving food to a poor guest who is not reliable about making brachos since it is an act of tzedakah. The Mishna Brurah^[17] states that this heter applies even if the host is certain that the guest will not make a bracha. Rav Moshe Feinstein^[18] extends this leniency to other Mitzvos as well, like kiruv. Although Rav Moshe is personally hesitant about the Mishna Brurah's view on this, he permits others to rely on it in the case of serving food to non-religious guests since the intent is to draw them closer to Yiddishkeit.

- [14] במנחת שלמה חלק א (סימן לה)
- [15] שבט הלוי חלק ד (סימן יז)
- [16] א"ח סימן קסט סעיף ב
- [17] שם (ס"ק יא)
- [18] אגרות משה או"ח חלק ה (סימן יג ט)

שלו שמוכר להם בכסף שאז לא נחשב כתרי עברי נהרא, שהיה הולך וקונה במקום אחר ואין שם אלא איסור דמסייע. אבל כשמגיש לאורחו בתנאי, אפשר זהו תרי עברי נהרא, אולי לא יאכל במקום אחר, והו' לפני עור דאורייתא. אמנם שאר הפוסקים לא חילקו בכך, ונקטו דאף המגיש בתנאי לא הו' לפני עור.

- [9] סימן שמז סעיף ג
- [10] יו"ד סימן קנא (ס"ק")
- [11] יו"ד שם
- [12] אגרות משה יו"ד חלק א (סימן עב)
- [13] חלק א (סימן ה). מיהו עיי"ש שלא סמך על התירו אלא כמקרה

עולם המורה

הרב מנחם מענדל צירקינד, משיקאגו

כמה דברים אודות רב מורה הוראה בתורת רבותינו אדמו"ר חב"ד זי"ע

Part 7

Not Just Knowledge

Being a Rov demands more than the mere accumulation of knowledge, it requires true yiras Shamayim that guides every decision and interaction.

יראת שמים הדרושה

בענין יראת השמים הדרושה לרב, כתב רבינו באגרותינו^[1] "כיון שבלימוד התורה צ"ל יראת ה' היא אוצרו וכן בקיום המצות הרי לשון רבנו הזקן בעל התניא (פוסק בנסתח דתורה) ובעל השולחן ערוך (פוסק בנגלה דתורה) בספרו תניא קדישא ריש פרק מ"א, הרי ראשית העבודה ועיקרה ושרשה היא היראה, וביחוד למי שרוצה להיות רב ומנהיג קהלה קדישא הרי זה הוראה שעליו להקדיש שימת לב מיוחדת להגדיל עוד יותר מדת היראת שמים, וכמבואר בתניא קדישא כמה מדריגות בזה ביאור היטב. ועיוניו ג"כ בזה בזרה הק' חלק א' י"ג סוף ע"ב."

ובאגרת אחרת כתב^[2] "ומ"ש שמציעים לו מרשת רבנות... הנה בטח בהתאם להאחריות המוטלת על רבנים בכל עת וזמן ובפרט בזמננו זה ובפרטי פרטיה בשכונת של צעירים, הרי יזדיין ביותר בעניינים של יראת שמים והן מבפנים והן מבחוץ וכפסק ר"ל אשר ת"ח צ"ל תוכו וכידוע דבר משנה אשר לא המדרש עיקר אלא המעשה הרי ביותר נוגעת הנהגה וכן הדרכת עדה להדגיש בימינו אלה עניני צד המעשי בשמירת שבת טהרת המשפחה חינוך הכשר כו' וכיו' והאריכות בזה אן למותר."

"ונקודת הענין - שפעולת הלכות התורה היא שמציאות העולם תהי' ע"פ תורה, ובלשון הידוע 'לעשות לו ית' דירה בתחוננים'. ועל של פועל באתי - בקשר להבחורים שעומדים לקבל סמיכה להוראה: נוסף לכך שלכל לראש תובעים מהם לידע היטב את הדינים (ולא להסתפק עם קבלת 'תעודת הסמיכה' בלבד...) - עליהם לידע שסמיכה להוראה ענינה שהמוסמך נעשה בעה"ב על מציאות העולם, ובמילא תובעים מהם ב' ענינים הנ"ל.

"וכדי ליישם את הדברים בפועל ממש - צריך להיות אצלם: (א) לימוד פנימיות התורה, תורת החסידות - שע"ז נעשה הענין ד'יראת הו' היא אוצרו', ועד שמגיע לידי ידיעה והכרה שכל מציאות העולם אינה אלא חיות האלקי שמהווה ומחי' אותה, כך, שבכוח וביכולתו לצאת מהגבלות העולם (טבע) ולהגיע לשם הו' שלמעלה מהטבע."^[4]

עוד יש להביא בזה ממכתב כ"ק אדמו"ר^[5] שבו מדבר אודות הנהגת הרוג'צ'ובר בתניית סמיכה: "אבל לא אלמן ישראל, ובלי ספק אשר בכל מקום ומקום ימצאו ירא שמים ובעל רגש של אחריות, אחריות אשר, עכ"פ, אם לא ידעו מה לעשות, ישאלו ויחקרו בזה. וכידוע הנהגת הגאון הרג'צ'ובי בתניית סמיכות, שהי' מדקדק שיהי' ירא שמים, באמרו שלמצוא אחד שהוא יחי' שבע רצון מידיעותיו בתורה קשה הדבר."

- [1] אג"ק ח"ט עמ' קסו - מכתב ב'תשפז.
- [2] אג"ק ח"ז עמ' שעד - מכתב ב'דלו.
- [3] תרי"ח ח"ז, אות כא ואילך.
- [4] עי' לקמן בפרק לימוד שמענתא אליבא דהילכתא וכי להמך השיחה. ע"ע בענין היראת שמים בתו"מ התועודיות תשמ"ב ח"ב סוף עמ' 615 "וכמדובר כמ"פ שהחילוק בין "רב" אמיתי לאותם "רבנים" האומרים שיהודי הוא גם מי שנולד לאב יהודי ואם נכרי, הוא - בענין ד'יראת שמים", זאת אומרת: "רב" אמיתי צריך להיות ירא שמים", ואז הרי הוא פוסק ע"פ הלכה", ע"ש עוד.
- [5] אג"ק ח"ז עמ' רמה-רמו - מכתב ב'קו.

ובשיחת קדשו ב"ג תמוז תשי"ב^[3] עמד רבינו על מהות היראת שמים הראויה לרב, וביאר עוד כי על הרב מוטל החיוב לעמוד על ברויין של ענייני העולם שעליהם עליו לפסוק: "כדי שהמוסמך להוראה יוכל להיות בעה"ב על מציאות העולם ע"י פסקי הלכות - לא מספיקה ידיעת ההלכות בלבד, אלא צריך להיות אצלו יראת שמים: 'איתא בגמרא עה"פ 'והי' אמנות עתיך גו' יראת הו' היא אוצרו' - שגם לאחרי הלימוד בכל סדרי הש"ס (המרומזים בפסוק 'אמנות עתיך וגו') צריך להיות 'יראת ה' היא אוצרו' (הוא עיקר החשוב בעיניו) - 'יראת הו' דייקא, כאמור, שהענין דפסקי הלכות קשור עם שם הו' דוקא. ועד כדי כך נוגע ומוכרח ענין זה - ש"אי יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא, משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעליי', הלך והעלה לו, א"ל עירבת לי בהן קב חומטין (ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מלהתליע), א"ל לא, א"ל מוטב אם לא העליתיה."

זוהו הטעם ש'דואג ואחיתופל (שהיו גדולים בידעת התורה, ואעפ"כ)... לא הוה סלקא להו שמענתא אליבא דהלכתא' (שלא זכו לקבוע הלכה כמותו) - משום 'שלא הו' להם יראה כלל'.

"והענין דיראת ה' נפעל (בעיקר) ע"י לימוד פנימיות התורה דוקא, שהיא כמשל הק'ב חומטין' שמשמר את התבואה, ודוגמתו בלימוד התורה, שע"י פנימיות התורה נעשה 'יראת הו' היא אוצרו', ועי"ז זוכה שלימודו יחי' באופן ד'הו' עמו שהלכה כמותו'.

"זאת ועוד: כיון שהתכלית של הסמיכה להוראה ופסקי הלכות היא בעלות על העולם, צריך המוסמך להיות שייך ומעורה בעניני העולם, כלומר, לא להיות מובדל מהעולם, אלא להיות בתוך העולם ('זיון אין וועלט'), ולהעלות את הטבע עצמו לדרגת המעלה מהטבע. וע"ד שמצינו בגמרא 'אמר רב, שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר'.